

Hüseyn Cavidin əsl bəraəti

Tanrı bəşər övladını xəlf edən zaman bəzilərinin qismətinə hamar, bəzilərinə isə əzablı yollar yazmışdır. Taleyinə əzablı, ağırlı-acılı yollar düşənlərdən biri də Hüseyn Cavid olmuşdur. Bütün yaşam boyu əzablarla, haqsızlıqlarla qarşılaşmış, lakin sınımamış, əyilməmiş, yüksək mətinlik, dəyanət və dözümlü göstərmiş, mübarizliyini əldən qoymamışdır. Hesab edirik ki, ulu Tanrı məhz sınımayacaq, əyilməyəcək insanlara bu qisməti yazır, onları taleyin sınaqlarından keçirir, istedadının daha da cilalanmasına yardımçı olur. Cavid əfəndinin yaradıcılığı əvvəllər rəğbətlə qarşılanırsa da, sonralar iblislərin sayəsində qasırğalara tuş gəldi.

Hələ 30-cu illərin əvvəllərində Cavid adı dilində əzbər olanların müxtəlif rəsmi və qeyri-rəsmi məclislərdə onun yaradıcılığını göylərə qaldıran və şənlinə ağız dolusu tərif dəyənlərin bəziləri 1937-1956-cı illər arası (və hətta Turan Cavidin təbirincə desək, Cavidin ikinci bəraətinə, 1981-ci ilə qədər) dahi sənətkar haqqında olmanın hədiyyələri, böhtanlar, iftiralar söyləməkdən və yazmaqdan belə utanmırdılar. Həqiqətən, ulu öndər Heydər Əliyevin imzası ilə 1981-ci ilin iyul ayının 21-də Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında verilən qərar ulu Cavidin ikinci bəraət sənədi olmuşdur. Respublikada Hüseyn Cavidin ədəbi irsini bir daha geniş surətdə öyrənmək və xatirəsini əbədiləşdirmək üçün həmin qərarda bir sıra mühüm işlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur. Onun ədəbi irsinin toplanıb nəşr olunması, əsərlərinin müxtəlif teatrlarda tamaşa-ya qoyulması, Cavidə həsr olunmuş monoqrafiyaların, əsərlərinin 4 cildə, habelə, rus dilində əsərlərinin 2 cildə, ərəb əlifbası ilə 1 cildə nəşr olunması, Bakı və Naxçıvan şəhərlərində Hüseyn Cavidə abidə ucaldılması, ev-muzeylərinin yaradılması və digər işlərin həyata keçirilməsi ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dahi şairə olan sonsuz məhəbbətlə imzaladığı qərarda öz əksini tapmışdır.

Qərardan sonra Naxçıvanda Cavidin vaxtı ilə qədim Əlixan məhəlləsində bazar çayının kənarındakı yaşadığı evdə yaradılmış ev-muzeyi bütün cavidsevərlərin qibləgahına çevrildi.

1982-ci ildə kommunist rejiminin tüğyan etdiyi bir vaxtda Hüseyn Cavidin cəsədinin

qalıqları Uzaq Sibirdən vətəninə getirildikdən sonra bu sensasiyalı xəbər keçmiş Sovetlər birliyində Cavid irsinə marağı daha da artırdı. Bu maraq hətta yaxın-uzaq xarici ölkələrdə də diqqət mərkəzində oldu. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin şəxsi qayğısı və təşəbbüsü ilə həyata keçirilmiş bu hadisə tarixə qızıl həflərlə yazıldı. Xəlf şairi Milvarid Dilbazinin "Oğul qeyrəti" şeirində də ulu öndərin bu əvəzlənməz işi öz əksini tapdı:

**Cavid vətənə gətirən oğul,
Onu öz xalqına yetirən oğul,
Xalqının misilsiz qayğılarını
Öz çiyin üstünə götürən oğul,
Var olsun bu oğul qeyrətin sənini!**

Ulu öndərin şəxsi təşəbbüsü, qayğısı və göstərişi əsasında Cavidin nəşi onun doğulduğu qədim Naxçıvanda torpağa tapşırıldı. Uzaqqörən siyasətçi bu işi ilə Cavidin adının əbədiləşdirilməsi ilə bağlı planlarının bir hissəsini yerinə yetirdi və planın növbəti hissələri onun hakimiyyətə ikinci qayıdışından sonra həllini tapdı. Xalqımızın əvəzsiz oğlu hələ 1992-ci ildə Naxçıvanda Ali Məclisin Sədri işləyərkən hətta o qarma-qarışıq dövrdə Cavid yaddan çıxarmadı və onun 110 illik yubileyini Muxtar Respublika səviyyəsində qeyd olunmasını təşkil etdi. Həmin gün yubiley tədbirində yadda qalan çıxışı ilə Cavidə, onun irsinə yüksək dəyər verdi: "Hüseyn Cavid XX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin bütün Türk dünyasının ən görkəmli bir simasıdır, təkrar olunmaz bir şəxsiyyətdir, bir şairdir, bir yazıçıdır. Onun yaratdığı əsərlər böyük çətinliklərdən keçərək indi artıq hamımız üçün

dərslik olubdur və dərslik olmalıdır".

Düşünülüb və hissə-hissə həyata keçirilən planın növbəti hissəsi dahi Şairə ucaldılan möhtəşəm məqbərə oldu. Ulu öndər bu məqbərənin açılışında şəxsən iştirakı ilə Cavid əfəndiyə və onun təmsalında Azərbaycan ədəbiyyatına və incəsənətinə, daha geniş anlamda Azərbaycan xalqına olan sevgisini və ehtiramını ifadə etdi. Məqbərənin açılışında Heydər Əliyev siyasətinin davamçısı, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov Hüseyn Cavidin bu məqbərəsinə "Heydər Əliyev düşəməni bəhrəsi" adlandıraraq demişdir: "Möhtərəm Heydər Əliyev düşəməni bəhrəsi olan Hüseyn Cavid türbəsi Əcəmi yaradıcılığına mənsub "Möminə Xatun" məqbərəsinin davamıdır. Bununla belə Hüseyn Cavid məqbərə-türbəsinə şairin özü ilə yanaşı, ailə üzvlərinin - ömür-gün yoldaşı Mişkinaz xanımın, oğlu Ərtoğrul Cavidin dəfn olunduğunu nəzərə alsaq, Cavidlər ailəsi xatirə kompleksinin dünya mədəniyyətinin bənzərsiz, əvəzsiz nümunələrindən biri olduğu sübut edilir".

Məqbərənin açılış mərasimində iştirak edən görkəmli ziyalılar, elm və mədəniyyət xadimləri, hətta qonşu dövlətlərdən gəlmiş qonaqlar ulu öndərin bu misilsiz xidmətinə xüsusi qeyd etmişlər. Görkəmli ədibin qızı Turan Cavid Cavidlər ailəsi adından çıxış edərək demişdir: "Hörmətli, əziz və dəyərli Prezidentim! Düz beş gün sonra Cavidin Sibirdən gətirilərək Naxçıvan torpağında dəfn olunmasının 14 ili tamam olur. 1982-ci ildə Cavidin cənəzəsi gətirilərək bu qeyri-adi hadisənin əks-sədəsi çox uzaqlara yayılmışdır. Başqa şəhərlərdən bu xəbərin dəqiqliyini öyrənmək istəyənlər sualı belə qoyurdular ki, yəqin bu hörmətli Heydər Əliyevin xidmətidir? Bunun da qısa bir cavabı var: "Şübhəsiz ki, elədir".

2000-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibovun qayğısı ilə muzeydə yenidən əsaslı təmir və bərpa işləri aparılaraq muzey öz əvvəlki görkəminə qaytarılmışdır. Muzeyin ekspozisiyası tamamilə dəyişdirilərək yenidən qurulmuş, maddi-texniki bazası zənginləşdirilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə 2002-ci ildə böyük ədibin anadan olmasının 120 illik yubileyi Azərbaycanda geniş qeyd olunmuş, bir-birindən maraqlı tədbirlərlə, konfranslar, gecələr, disputlar, kitab sərgiləri, şeir müsabiqələri keçirilmiş, əsərləri nəşr olunmuşdur.

Nəhayət, Ulu öndər Heydər Əliyevin layiqli davamçısı, onun bütün ideyalarını, arzularını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Hüseyn Cavidin 125 illik yubileyi haqqında" 2007-ci il 17 aprel tarixli sərəncamının Naxçıvan Muxtar Respublikasında icrasını təmin etmək məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin həmin il may ayının 15-də imzaladığı sərəncamla təsdiq edilmiş "tədbirlər planı"na uyğun olaraq müxtəlif yubiley tədbirləri həyata keçirilmişdir. Muxtar respublikanın ali, orta ixtisas, ümumtəhsil məktəblərində, muzeylərdə, kitabxanalarda, klublarda, mədəniyyət evlərində Hüseyn Cavidin yaradıcılığına aid guşələr yaradılmış, kitab sərgiləri, gecələr görüşlər təşkil edilmişdir. Tədbirlər planına uyğun olaraq ötən il oktyabr ayının 24-də Naxçıvan şəhərində şair-dramaturq Hüseyn Cavidin 125 illik yu-

bileyinə həsr olunmuş zirvə tədbiri keçirilmişdir.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin dahi şair-dramaturq Hüseyn Cavidin 125 illik yubileyi ilə əlaqədar imzaladığı sərəncama əsasən Hüseyn Cavidin ev-muzeyində də geniş tədbirlər planı tərtib edilmiş və həmin plana əsasən "Hüseyn Cavid-125" yubiley sərgisi təşkil edilərək Muxtar Respublikanın mədəni-maarif müəssisələrində nümayiş etdirilmişdir. Muzey ekspozisiyası fonda olan yeni eksponatlarla zənginləşdirilmiş, yeni guşələr yaradılmışdır. Yubileyə əlaqədar ev-muzeydə elmi-nəzəri konfranslar, disputlar, gecələr, görüşlər, sərgilər, şeir gecələri təşkil olunmuşdur. 2007-ci il may ayının 7-dən 12-dək qardaş Türkiyənin İstanbul şəhərində Hüseyn Cavidin və Kazım Qarabəkir Paşanın anadan olmalarının 125 illik yubileyi və onların tarixi dostluqlarına həsr olunmuş tədbirlər keçirilmişdir. Həmin tədbirlərdə ev-muzeyi tərəfindən 6 lövhədən ibarət, yüksək keyfiyyətli "Hüseyn Cavid-125" sərgisi 5 gün ərzində nümayiş olunmuş və tədbir iştirakçılarına geniş məlumat verilmişdir.

Dahi şair-dramaturq Hüseyn Cavidə olan sonsuz məhəbbəti, diqqət və qayğısının nəticəsidir ki, cənab Prezident görkəmli ədibin 16 fevral 2012-ci ildə 130, 24 oktyabr 2017-ci ildə 135 illik yubileylərinin keçirilməsi ilə əlaqədar sərəncamlar imzalamış və bu sərəncamlara əsasən ölkədə və ölkədən kənar yerlərdə müxtəlif tədbirlər keçirilmişdir.

Son illər muzey əməkdaşlarının gərgin axtarışları və səyi nəticəsində muzeyin fondu xeyli zənginləşmişdir. Hazırda bu günə qədər muzey fondunda 9500-dən artıq eksponat qorunur. Bu eksponatlar içərisində "Turan Cavid qadın mərkəzi, ictimai birliyi"nin sədri mərhum Sevdə xanım Cəfərovanın muzeyə təqdim etdiyi Turan Cavidə məxsus stolüstü saat, Hüseyn Cavidin böyük bacısı Fatma xanıma məxsus küləcə (nəticəsi Fatma xanım tərəfindən hədiyyə edilib) Hüseyn Cavidin böyük qardaşı, Şeyx Məhəmməd Rasizadənin həyat yoldaşı Zərrə xanımın Yusif bəy Vəzirovun həyat yoldaşı Fatma xanıma hədiyyə etdiyi 4 ədəd boşqab və 1 ədəd fincan nəlbəkisi ilə (mərhum teatrşünas Cəlil Vəzirovun həyat yoldaşı Fəvziyyə xanım tərəfindən muzeyə hədiyyə edilmişdir) Xüsusi qeyd etmək olar.

Bunlardan əlavə ədibin son illərdə nəfis şəkildə nəşr edilmiş 2 variantda müxtəlif illərdə nəşr edilmiş 5 cildlik "Seçilmiş əsərləri" Akademik Kamal Abdullanın rəhbərliyi ilə nəşr edilmiş 3 cildlik "Seçilmiş əsərləri" Akademik İsa Həbibbəylinin "Ədəbi-tarixi yaddaş və müasirlik", "XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan yazıçıları", Akademik Rafael Hüseynovun "Əbədi Cavid", Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor Kamran Əliyevin "Hüseyn Cavid: həyat və yaradıcılığı", professor Cəlil Qasımovun "Abdulla Surun həyat və yaradıcılığı", "Cavid məhəbbəti aparan yol", "Ədəbi məhkəmələr", professor Hüseyn Həşimlinin "Azərbaycan poeziyasında sonet və terset", "Hüseyn Cavidin lirikası və Avropa poetik ənənələri", Cavidşünas İskəndər Atıllanın "Əsrin şairi" topluları "Mərd olun, mərd ölün", Filologiya üzrə elmlər doktoru Əjdər Tağıoğluğun "Hüseyn Cavid yaradıcılığı və dünya ədəbiyyatında demonizm ənənəsi" Pedaqogika üzrə elmlər doktoru Kamal Camallının "Hüseyn Cavid və məktəb", Sənətsüənəslər üzrə fəlsəfə doktoru Ələkbər Qasımovun "Cavid poe-

ziya teatrı", Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Çinarə Rzayevanın "Hüseyn Cavid dilinin leksikası", "Hüseyn Cavid və folklor", mərhum şair Əbülfəz Naxçıvanlının Cavidlərə həsr etdiyi "Tale burulğanı", yazıçı dramaturq Həsənəli Eyvazlının "Ərtoğrul Cavid yaxud, bir aienin dramı" kitablarını xüsusi qeyd etmək olar. Bütün bunlarla yanaşı Cavidşünas Azər Turanın muzeyə təqdim etdiyi Ərtoğrul Cavidin hərbi xidmət illərində 1942-ci ilin 28 fevralından başlayaraq 1943-cü ilin 7 oktyabr tarixinə kimi Abxaziyadan, Tbilisi Hospitalından və Naxçıvandan Bakıya - anası Mişkinaz Cavidə və bacısı Turan Cavidə yazdığı 71 məktubu xüsusi qeyd etmək olar. Bu məktublar muzeyin nadir eksponatları kimi çox qiymətli əhəmiyyət kəsb edir.

Cavidin ev muzeyi ədəbiyyat profilili bir çox muzeylərlə əlaqəsini davam etdirir. Muzeyin Cavidin Bakı şəhərindəki ev muzeyi ilə əlaqəsi daha genişdir. Hələ mərhum Turan Cavid işlədiyi illərdə muzeyimizə daim qayğı göstərmiş, Cavidin Naxçıvan dövrü ilə bağlı eksponatları, sənədləri, fotoşəkilləri

muzeyə bağışlanmış və hətta muzey yaradarkən tez-tez Naxçıvana gələrək dəyərli məsləhətlərini vermişdir. İndi də bu iş bu köməklik davam edir. Muzeyin direktoru, filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlının köməkliliyi ilə fotoşəkillər, sənədlər, afişa və proqramlar, qəzetlər, jurnallar və onlarca kitablar muzeyimizə bağışlanmışdır. Bunlardan Gülbəniz Babaxanlının "Azərbaycan ədəbi fikri və Hüseyn Cavid" - 2 cildde, "Heydər Əliyev və Hüseyn Cavid", onun rəhbərliyi və layihələri əsasında nəşr edilmiş 13 cildde "Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtoğrul Cavid", 10 cildde "Cavidşünaslıq" toplusu, "Hüseyn Cavid: həyatı və sənət yolu", "Hüseyn Cavid və Abdulla Şaiq", "Ədəbiyyat dərsləri", "Hüseyn Cavid və seçmə aforizmlər", Azərbaycan və ingilis dillərində "Turan Cavid: ömür salnaməsi" və həmin muzeyin əməkdaşı Nigar Babaxanovanın fransız dilinə tərcümə etdiyi "Hüseyn Cavid - məhəbbətdir ən böyük din" və s. kitabları xüsusi qeyd etmək olar.

Çox sevindirici haldır ki, 2013-cü ildə İstanbulda "Kusena" yayınları nəşriyyatında

ilk dəfə olaraq türk dilində Hüseyn Cavidin "seçilmiş əsərləri" nəşr olunaraq həmin nəşriyyatın əməkdaşı Selma Sukas tərəfindən muzeyimizə hədiyyə olaraq göndərilmişdir.

"Kaspi" qəzetinin və eyni adlı təhsil şirkətinin layihəsi ilə İran İslam Respublikasında Əkbər H.Əlyarın fars dilinə tərcüməsi ilə Hüseyn Cavidin 2013-cü ildə "Peyğəmbər" 2015-ci ildə "Şeyx Sənan", 2016-cı ildə "Hüseyn Cavid xəzinəsindən: Peyğəmbər, Maral, Şeyx Sənan", 2019-cu ildə "Maral" və 2018-ci ildə özbəkistan Respublikasının paytaxtı Daşkənd şəhərində böyük ədibin özbək dilində "Seçilmiş əsərləri" nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda "Hüseyn Cavid Vətənə qayıdış" fotoalbomu və eyni adlı məqalələr toplusu da "Kaspi" təhsil şirkətinin və "Kaspi" qəzetinin layihəsi əsasında 2015-ci ildə işıq üzü görmüşdür.

Adları göstərilən kitablar "Kaspi" qəzetinin təsisçisi, "Kaspi" təhsil şirkətinin rəhbəri filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Sona Vəliyeva tərəfindən muzeyimizə hədiyyə edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında ya-

şayıb yaradan rəssamların muzeyimizlə əlaqələri genişdir. Naxçıvan Rəssamlar Birliyinin Sədri, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Rəssamı Ülviyyə Həmzəyeva "Hüseyn Cavid", "Xatirələr", Azərbaycan Respublikasının Əməkdar Rəssamı Telman Abdinov "Mən təzad elçisiyəm", Naxçıvan Muxtar Respublikasının Əməkdar Rəssamı Həbibə Allahverdiyeva "Həqiqət aşığı", Naxçıvan Rəssamlar Birliyinin üzvü Qəhrəman Tağıyev "Hüseyn Cavid məqbərəsi" əsərlərini böyük məhəbbətlə ev muzeyinə hədiyyə etmişlər.

Ev-muzeyi Cavidsevərləri yaradıcılıq və tədqiqat mərkəzinə çevrilmişdir. Yerli ziyalılar, alimlər, şairlər və ümumiyyətlə, bütün Cavid sənətinin pərəstişkarları muzeylə daim əlaqə saxlayaraq öz köməkliklərini əsirgəmir. Yazıçı-publisist Əbülfəz Əsgərli, filologiya üzrə elmlər doktoru Fərman Xəlilov, filologiya üzrə elmlər doktoru Xanəli Kərimli, Elxan Yurdoğlu, tarixçi alim Musa Quliyev, musiqişünas Leyla Əlimərdanova, jurnalist Zakir Rəhilinin xidmətlərini xüsusi qeyd etmək olar.

Muzey fəaliyyətə başlayandan bəri məktəblərdə Hüseyn Cavidin həyat və fəaliyyətinin tədrisi üçün ayrılmış saatlardan birini məhz muzeyin ekspozisiyasında, buranın eksponatları ilə əyani təmasda olaraq keçmək təşəbbüsünə əl atılmış və bu iş öz müsbət nəticəsini vermişdir. Naxçıvan şəhərində olan məktəblərlə keçirilən belə "açıq dərslər"in keçirilməsi üçün muzey əməkdaşları əlavə tədbirlər işləyib hazırlamışlar.

Muzeydə tez-tez Cavidşünas alimlərlə, şair və yazıçılarla görüşlər və disputlar, dəyirmi masalar, bədii gecələr təşkil edilir.

İndi muzeyin əlaqələri və coğrafiyası daha da genişdir. Belə ki, ev-muzey Cavid sorağıyla, Cavid izi ilə tədbirlərini, görüşlərini, axtarışlarını davam etdirir. Və Cavid irsini qorumağa və təbliğ etməyə çağırır.

Cavid sənəti ölməzdir. Onu qorumaq bugünkü gəncliyə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuz olur. Çünki Cavid sənəti insanları gözəlliyə, paklığa, idraka, işığa, bir sözlə milli mədəniyyətə səs-ləyir.

Bəhrux Axundov,
Hüseyn Cavidin Ev-muzeyi və Xatirə
Kompleksinin direktoru,
Naxçıvan Muxtar Respublikasının
Əməkdar Mədəniyyət işçisi